

- Zieliński M., Wronkowska S., 1993, *Problemy i zasady redagowania tekstów prawnych*, Warszawa.
- Zieliński M., Wronkowska S., 1997, *Zasady techniki prawodawczej. Komentarz*, Warszawa.
- Zieliński M., 1998, *O potrzebie nauczania języka prawa*. W: *Edukacja językowa Polaków. II Forum Kultury Słowa*. Red. W. Miodunka, Kraków.
- Zieliński M., 1999, *Języki prawne i prawnicze*. W: *Polszczyzna 2000. Orędzie o stanie języka na przełomie tysiącleci*. Red. W. Pisarek, Kraków.
- Ziemiński Z., 1960, *Przepis prawny a norma prawna*, „Ruch Prawniczy, Ekonomiczny i Socjologiczny”, nr 1.

EWA MALINOWSKA

OBRAZ ŚWIĄTYNI W KULTURZE I LITERATURZE EUROPEJSKIEJ. Prace interdyscyplinarne pod redakcją Lucyny Rożek. Wydawnictwo WSP, Częstochowa 2002, t. II, cz. I (ss. 285), cz. 2 (ss. 376).

Bogatą treść tej obszernej dwuczęściowej pracy trudno „zaszufladkować”. Tom wydany pod naukową redakcją Lucyny Rożek składa się bowiem aż z 62 artykułów, które pod względem tematycznym są dość zróżnicowane. Łączy je wszakże podstawowy wspólny motyw, którym jest obraz świątyni w kulturze i literaturze europejskiej, zaprezentowany na bardzo różnorodnym materiale literackim (z przewagą literatury rosyjskiej), malarstwa, sztuki architektonicznej i muzycznej, oraz na przykładzie konkretnych miejsc i budowli sakralnych (sanktuarium maryjne na Jasnej Górze, Ławra Peczerska w Kijowie, wybrane świątynie ormiańskie i in.). Część prac dotyczy semantyki świątyni oraz leksyki religijnej w słownikach języka rosyjskiego XX wieku.

Wstęp Lucyny Rożek, zatytułowany *Świątynia a literatura. Słowo od redaktora naukowego* (cz. 1, s. 5–10), wprowadza czytelnika w istotę autorskiej koncepcji tej zbiorowej książki. Zasada się ona na założeniu, że „świątynia jest ściśle związana z początkami życia zbiorowego” człowieka. Autorka stwierdza, iż „wnoszenie budynku sakralnego zawsze wyzwalало w człowieku wolę stworzenia arcydzieła”. W ten sposób wiara nierozzerwalnie sprzęgła się z kulturą, świątynie stawały się najwspanialszymi dziełami sztuki. Ta uniwersalna prawidłowość znalazła pełne odzwierciedlenie w dziejach kultury Europy i w historii wielkich cywilizacji narodów pozaeuropejskich od czasów starożytnych aż do naszej współczesności.

O tych właśnie zagadnieniach traktuje recenzowana książka. Nie jest możliwe nawet samo wyliczenie tytułów zawartych w niej wszystkich artykułów, a tym bar-

dziej chociażby najbardziej zwięzłe ich omówienie. Z konieczności przeto uwaga recenzenta zatrzyma się na niektórych tylko pracach, za co z góry wypadnie przeprosić pominiętych autorów artykułów, które wydatnie wzbogacają treść książki ciekawymi opracowaniami wybranych szczegółowych motywów świątynnych w kulturze różnych narodów.

W części pierwszej uwagę czytelnika zwracają umieszczone na początku książki artykuły związane z kultem Matki Boskiej Częstochowskiej. Na czoło wysuwa się tu bardzo obszerna rozprawa (s. 21–80) Szczepana Z. Jabłońskiego OSPPE *Jasna Góra w procesie integracji Europy*. Jasną Górę – cel pielgrzymek około czterech milionów osób rocznie – określa autor jako „przestrzeń ekumeniczną”, która odgrywa ważną rolę w procesie duchowej integracji chrześcijańskich narodów Europy. Jasna Góra staje się tym samym jednym z najważniejszych ośrodków kultu maryjnego w Europie. Odmienny, bardziej nasz wewnętrzny, polski aspekt kultu klasztoru jasnogórskiego porusza Andrzej J. Zakrzewski w artykule *Od „świętyni zakonnej” do „sanktuarium narodowego” (Kulturowe znaczenie i funkcje Jasnej Góry w kulturze narodowej Polaków*. Autor wyjaśnia historię kształtowania się kultu klasztoru i obrazu jasnogórskiego wśród Polaków i dochodzi do konkluzji, iż „w kulturowym oddziaływaniu wiele z tych funkcji, jakie przypisuje się Jasnej Górze, łączyły się i nadal łączą się w jeden symbol o specyficznym znaczeniu dla Polaków i ich kultury. Tak więc Jasna Góra w tym ujęciu jawi się jako symbol o wieloznacznym i nie do końca zamkniętym znaczeniu” (s. 82). Z tym artykułem wyraźnie koresponduje szkic Anny Niedźwiedz *Obraz Matki Boskiej Częstochowskiej w kręgu mitologii narodowej*. Autorka rozpatruje trzy motywy tego narodowego mitu: motyw ran na twarzy Pani Jasnogórskiej, motyw obrony świętej twierdzy oraz motyw królewskości Matki Boskiej Częstochowskiej. Konkluzją jest stwierdzenie autorki, iż mityczna wizja polskich dziejów, związana z kultem jasnogórskim, jest bardzo mocno zakorzeniona w świadomości Polaków. Kult maryjny jest też tematem artykułów Jowity Kęcińskiej (mowa w nim o narodzinach współczesnego kultu Matki Boskiej Radosnej w kościele w Zakrzewie na Pomorzu Zachodnim) i Natalii Mielnikowej (*Kult Matki Boskiej Ostrobramskiej*).

Dość licznie reprezentowane są artykuły opisujące znane tylko z przekazów lub istniejące nadal słynne świątynie. Władysław Pabiasz przedstawił na podstawie Biblii opisy świątyń Salomona, Ezechiela, Zorobabela i Heroda, ks. Wojciech Pazera opisywał architekturę wczesnoromańskich bazylik w Toskanii (m.in. we Florencji i Modenie), doszukując się w charakterystycznym kształcie ich kolumn cech oddzielnego stylu architektury sakralnej zwanego „toskańskim”.

Większość artykułów w recenzowanej książce dotyczy symboliki świątyni w literaturze różnych narodów, przede wszystkim w polskiej i rosyjskiej. W artykule Zbigniewa Zielonki (*Świątynia śląska – bohater poematów Norberta Bonczyka*) znane świątynie symbole (kościół w Miechowicach i na Górze Św. Anny) przedstawione zostały jako ostoje polskości i nadzieja przetrwania narodu w niewoli. Interesujące spojrzenie na motywy sakralne w polskiej literaturze barokowej (Sęp-Szarzyński, Kochowski, Pasek, Wadowski i in.) zawiera szkic Margrety Grigorowej „*Świątynia nieba*” i „*Księga nieba*” w polskiej literaturze barokowej. Autorka dostrzega te motywy w symbolicznych obrazach „świątyni nieba”, „księgi nieba”, „niebiańskiego grodu” itp. Odmienny w swojej treści sakralnej jest szkic Anny Rosińskiej *Po stopniach świątyni sztuki. O świeckiej świątyni w cyklu „katedralnym” Juliana Przybosia*. Opierając się na cyklu wierszy o paryskiej katedrze Notre-Dame, autorka dochodzi do trafnego spostrzeżenia, iż u Przybosia zjawia się pojęcie „świątyni świeckiej”. Według stwierdzenia Anny Rosińskiej „Jest to taki rodzaj świątyni, z której wyłączony został element Boski. Na pierwszym miejscu stawiany jest człowiek i jego możliwości. Świątynia jest pochwałą człowieka i dzieła, które stworzył” (s. 260).

Symboliczne pojęcie świątyni na przykładzie prozy Henryka Grynberga omawia Magdalena Gawrońska w artykule *Świątynia jako metafora ludzkiego losu w świetle twórczości Henryka Grynberga*. Praca ta traktuje o losach Żydów i synagog na tle dziejów Polski i Europy XX wieku. Jej myślą przewodnią wydaje się następujący fragment: „Dzieje świątyń nadal są lustrzanym odbiciem zachodzących dokoła zmian politycznych i obyczajowych. Niczym zwierciadło, bezlitośnie obnażają ideologiczne manewry” (cz. 2, s. 53). O pozytywistycznym i modernistycznym porównywaniu teatru do świątyni traktuje artykuł Anny Wypych-Gawrońskiej pt. *Teatr a świątynia w pozytywizmie i modernizmie*. Studiując ówczesne recenzje teatralne i wypowiedzi programowe, autorka dochodzi do wniosku, iż „o ile pozytywiści stwierdzali, że teatr powinien zająć miejsce równorzędne wobec szkoły i Kościoła, o tyle moderniści widzieli teatr jako świątynię, miejsce uszlachetnione wielkością sztuki, przynoszące prawdę artystyczną, zbliżoną do absolutnej” (cz. 2, s. 96).

Stosunkowo dużo artykułów poświęcono w omawianym tomie tematyce świątynnej w literaturze rosyjskiej. Autorami tych prac są polscy i rosyjscy historycy literatury. Od głównego tematu książki odbiega znacznie skądinąd ciekawy artykuł Barbary Kluz *Świątynia i duchowość prawosławia Rusi Moskiewskiej*. W istocie dotyczy on stosunków między prawosławiem a katolicyzmem w czasach Iwana Groźnego oraz idei „Moskwy – Trzeciego Rzymu”. Nikły związek ze

świętynną tematyką książki ma artykuł M.A. Prusowej o symbolice śmierci w romantycznej poezji rosyjskiej.

Największe zainteresowanie autorów piszących o literaturze rosyjskiej wzbudziła epoka „srebrnego wieku”, w której – jak wiadomo – dokonywało się odrodzenie rosyjskiego życia religijnego. W owej epoce zajęły też poczesne miejsce motywy sakralne w literaturze rosyjskiej, które interpretowali m.in. następujący autorzy: Lucyna Rożek (*Drogi biblijne w twórczości Dymitra Mierieżkowskiego*), Ała Graczewa (*W poszukiwaniu Świątyni* – szkic ten dotyczy powieści *Biała kolumnada* zapomnianej pisarki Eudoksji Nagrodskiej), Paweł Łysakow (*Biesy w świątyni: „Mały bies” Fiodora Sologuba i jego interteksty*), Irina Skoropanowa (*Symbolika krzyża w poezji rosyjskiej XX wieku*), Rita Spiwak (*Przyroda – świątynia w liryce Iwana Bunina*).

Treść tej książki jest wszakże znacznie bogatsza niż może to wynikać z niniejszego jej omówienia. Przekonują o tym artykuły Grażyny Bobilewicz (*Świątynie Paula Delvaux*), Siergieja Kormiłowa (*Obraz świątyni jako problem teoretyczno-literacki*), Władimira Sariszwili (*Sonet a sobór gotycki*), Dmitra Stepowyka (*Obraz Jeruzalem w twórczości Wasyla Hryhorowycza-Barskiego*) i in. Z książki *Obraz świątyni w kulturze i literaturze europejskiej* wynika, iż omawiane w niej szczegółowe zagadnienia ukazują rozległe perspektywy badania kategorii *sacrum* w kulturze różnych narodów, co odślania zarazem szerokie możliwości kształtowania europejskiej wspólnoty duchowej. Sięganie do tych korzeni naszej cywilizacji jest szczególnie ważne we współczesnej dobie postępującej laicyzacji kultury w wielu chrześcijańskich krajach.

JAN ORŁOWSKI